

De Wijzen uit het Oosten

Wanneer wij elkaar bij deze eerste dienst van het nieuwe jaar een goed, gelukkig, of zelfs een zalig nieuwjaar toewensen, bedoelen we, denk ik, zoiets als : ik hoop en wens dat jij ook dit jaar weer de weg door het leven zult vinden, de goede weg, jouw weg. Het verhaal van de wijzen uit het Oosten sluit daarom bijna naadloos aan bij het ritueel van onze nieuwjaarswensen. Bij Mattheus gaat het ook over mensen die de weg zoeken, en de weg vinden : de weg heen en terug, en daarmee de weg verder. En ondertussen - onderweg - hebben die wijze mannen - en hebben ook wij - de geboorte, de epifanie, de verschijning gevierd van Jezus van Nazareth, de mens over wie de evangelist Johannes zegt dat hij de Weg is, de levensweg van de mens : een oproep aan ons die voortdurend weer op zoek zijn naar een weg, om naar hem te kijken, hem achterna te gaan, als we niet verloren willen lopen.

Een samenvatting van de boodschap van Jezus, van de Weg die hij voorleeft, zou zo kunnen luiden : 'Ben niet bang, heb lief, zo belangeloos mogelijk.' Is er een mooier levensprogramma mogelijk? 'Ben niet bang, heb lief, zo belangeloos mogelijk'. Dat is ook de geest, de inspiratie van waaruit Mattheus ons deze mythe rond Jezus' geboorte vertelt : de eerste van de vele uitnodigingen die samen evangelie heten, om te geloven in deze mens, in zijn woorden, zijn daden, zijn boodschap. Die roept ons vandaag op om niet bang te zijn voor wat het nieuwe jaar 2018 ons brengen zal, en om te proberen daarin, wat aandachtiger, belangenlozer wellicht dan afgelopen jaren, lief te hebben, goed te zijn voor anderen. Om net als die wijzen van Mattheus op weg te gaan met geschenken, zonder vrees voor wat ons onderweg overkomen kan.

We hebben inderdaad te maken met een verhaal vol symboliek, en die wijzen met hun ster en hun droom zijn dan ook eeuwen lang interessanter gevonden door de Christenheid dan de herders en hun engelenscharen van de kerstnacht. Epifanie - Driekoningen - is een ouder en lang ook een belangrijker feest geweest dan Kerstmis. Geloven is immers zoiets als samen met anderen achter een ster, een droom aan gaan : sterren begeleiden mensen op hun weg in de buitenwereld, dromen helpen ons op weg in onze binnenwereld. Rond deze magiërs is dan ook heel veel gespeculeerd : over waar ze vandaan kwamen, wat ze voorstellen, over hun geschenken natuurlijk. De grappigste interpretatie vind ik die van de grote Cisterciënzer monnik, de heilige Bernardus van Clairvaux. Die vertelt in één van zijn preken heel nuchter dat het goud van die magiërs er was om Maria en Jozef te helpen in hun armoede, en dat de wierook er toe diende om de stank uit de stal van Bethlehem te verdrijven. De myrrhe was volgens Bernardus een geneesmiddel tegen de wormen, die anders hun voedsel zouden gaan zoeken in Jezus' kindermaagje. Waarom ook niet ... Begrijpelijker is het dat men vanwege de drie geschenken in het verhaal is gaan denken dat er ook drie wijzen waren. Mattheus heeft oorspronkelijk waarschijnlijk aan priesters van de Perzische Zarathustrareligie gedacht, waar vuur, sterren en dromen centraal stonden. En omdat koningen zo belangrijk waren in onze Westerse wereld, zijn die wijzen al snel uitgegroeid tot drie koningen. In de fantasie van christenen uit vroegere eeuwen vertegenwoordigen ze ook de drie destijds bekende werelddelen : Azië, Afrika - de zwarte koning - en Europa. En ze krijgen namen : Melchior, Balthasar en Caspar.

Het aardigste vind ik de traditie van de drie leeftijden. Ze zijn ook verleden, heden en toekomst in het leven van iedere mens gaan symboliseren. In de talloze schilderijen over deze drie, en in veel kerststallen, is er bijna altijd een oude koning - de enige die knielt en vaak ook zijn kroon of tulband afneemt - één van middelbare leeftijd, en een jeugdige figuur. Bij onze nieuwaarsviering vandaag lijkt me dat de meest toepasselijke fantasie rond die wijze mannen. Ook wij denken en dromen deze dagen meer dan gewoonlijk over verleden, heden en toekomst in eigen leven. Een Nederlandse schrijver (Vestdijk) zegt daarover: 'Voor ware liefde - voor een gelukkig leven - moeten die drie - verleden, heden en toekomst - vrienden zijn'. Een waar woord is dat : ik kan inderdaad alleen gelukkig zijn, en een ander mens liefhebben, wanneer ik vriend ben met mijn eigen verleden, vrede met dat verleden gesloten heb, hoe moeilijk of moeizaam het wellicht ook geweest is, en wanneer ik ook vriend ben met mijn toekomst, niet angstig voor wat morgen brengen kan : wanneer ik zo mijn leven nu - het enige dat er werkelijk is - ook lief heb, hoe vol zorgen het misschien ook is. Wanneer wij elkaar een gelukkig nieuwjaar wensen doen we dat, hoop ik, in die geest, die ook de geest is van het evangelie : 'ben niet angstig : heb lief'.

Zo alleen kun je in vertrouwen achter je ster aangaan. En sterren die de weg wijzen zijn te vinden in de natuur, in kunst, wetenschap, sport, in schoonheid in al haar verschijningsvormen - maar in eerste en laatste instantie zijn het mensen die ons inspireren. Ook in ons verhaal gaat het

uiteindelijk niet over die ster aan de hemel. Deze verdwijnt wanneer de wijzen de eigenlijke ster vinden, de koning der Joden. 'De morgenster is opgegaan' hebben wij zojuist gezongen. De wijzen brengen hulde, geven geschenken aan dit mensenkind in wie zij iets goddelijks herkennen. Let wel : er staat niet dat zij hem aanbidden, hem met God gelijkstellen, zoals sommige kerstliedjes ons laten zingen. Nee, zij buigen, in hulde, zoals oosterse volkeren dat doen voor mensen die zij hoogachten. Zoals wij, Christenen, heel langzaam, voorzichtig aan het leren zijn, ons neer te buigen voor Boeddha, voor Mohamed, of voor andere grote mensen die veel tot stand hebben mogen brengen. Uit eerbied voor wat zij aan menselijke en goddelijke waarden vertegenwoordigen. De wijzen uit ons verhaal gaan dan ook terug naar hun eigen land en, mogen we veronderstellen, naar hun eigen godsdienst en gewoonten. Geen bekering, maar hulde, geen wantrouwen maar respect voor wat de ander gelooft en doet, en geschenken om dat vertrouwen, die solidariteit tastbaar te maken. Zo, zouden we kunnen zeggen, sluiten mensen een verbond tot godsdienstige samenwerking. Wat een verrijking voor het Christendom is het dat die beweging onder ons op gang aan het komen is, dat zelfs de paus van Rome daar in voorgaat. : een geest van openheid naar andere godsdiensten en wereldbeschouwingen, andere manieren om God en het mysterie van het menselijk bestaan te verwoorden en te vieren. Niemand, geen enkele godsdienst, heeft de waarheid over dit leven in pacht. Het is daarom ook geen goed idee om in ons land te spreken over een Joods-Christelijke beschaving waarin we zouden leven. Daarmee sluit je te veel mensen uit.

Openheid en solidariteit zouden wel eens de belangrijkste godsdienstige opgaven kunnen worden van onze tijd, waarin mensen steeds meer reizen, steeds meer met elkaar verbonden zijn in allerlei netwerken, waarin wij, veelal Westerse, blanke mensen, ons meer bewust aan het worden zijn van van alle misplaatste gevoelens van superioriteit die wij hebben meegekregen van voorouders die nog in koloniën en rassenongelijkheid geloofden. Onze tijd heeft een nieuwe solidariteit tussen mensen nodig, juist tussen mensen van verschillende kleur en religie, een solidariteit in de diepte. Wie het leven lief heeft en gelooft in de mysterieuze Maker van dat leven, zal zich in dezelfde geest als onze wijze mannen uit het Oosten met eerbied neerbuigen voor iedere mens in wie, hoe dan ook, oprecht geloof in toekomst, nieuwe mogelijkheden tot schepping, leven en ontwikkeling oplichten. God heeft zich niet alleen geopenbaard in Jezus van Nazareth, hoe zeer ook juist hij voor ons schijnt als dé morgenster. Ook Confucius, Gandhi, Mandela, Luther King - en noem maar op - laten hun licht over ons schijnen. En voor wie ogen heeft om te zien schijnt dat licht overal waar liefde is, in grote en in kleine mensen. De Bijbel en andere heilige boeken herhalen steeds opnieuw dat God zich juist ook in de kleinen, de armen openbaart, de miljarden sterren die niet opvallen als zij op onze weg verschijnen. Dat is, denk ik, het mooiste geheim van een godsdienstig leven - God houdt zich ook verborgen in jou en mij, in de kleinste mens. Hij of Zij is de liefde, de onbaatzuchtige liefde waartoe wij in staat blijken te zijn, die wij in het puntje van ons hart meedragen en die van daaruit soms opbloeit. Waar liefde is daar is God. Later we God vooral niet alleen beleven als een Werkelijkheid, een levensgeest buiten ons. Wijzelf zijn nu al deel van die mysterieuze, goddelijke Werkelijkheid. Gods Geest openbaart zich in de gehele schepping, en op een heel bijzondere wijze in mensen die het scheppingswerk voort zetten, die niet bang zijn voor de liefde die in hen leeft, mensen die durven leven.

Het begin van alle genade in een mensenleven is misschien de ontdekking dat jij en ik, dat wij, ook sterren zijn, kleine sterretjes waarschijnlijk, maar ook kleine sterretjes kunnen mooi en fel licht geven. Jezus is onder ons als ster met goddelijk licht bij uitstek, zoals voor andere delen van de mensheid de sterren van Abraham of Mohamed, het prachtigst schijnen mogen. Hoe dan ook, laten we God niet reduceren tot één van deze uitverkoren mensen in wie wij Gods goedheid hebben zien verschijnen, ook niet tot Jezus. God wil zich openbaren in ieder mensenkind, want in ieder mensenkind leeft Gods liefde, leeft God.

Wat zou het fijn zijn als we ons, door alle zwaarte van het bestaan heen, daar meer bewust van werden : van die Epifanie : die openbaring van God in alle levenden die liefhebben, in jou, in mij, in ons. We zouden geen angstige mensen zijn, en nog meer gaan leven en liefhebben : op weg gaan met elkaar, ook in de winter, met of zelfs zonder horizon : dat is de Weg waarover het evangelie spreekt, die zichtbaar wordt in het kerstkind en in ieder mensenkind dat in vrede, zonder angst, in liefde durft te leven.

In die geest wens ik ons allen veel geluk toe in het nieuwe jaar.

Henk Hillenaar